JADID MAKTABLARIDA AXLOQIY TARBIYA

Xo‘janazarovSerob Murodillo o‘g‘li
Buxoro davlat pedadodika institute 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Mazkur tezisda jadid maktablarida axloqiy tarbiyaning mazmun-mohiyati, jadid ma’rifatparvarlarining yosh avlod tarbiyasiga oid qarashlari hamda ularning ta’lim tizimidagi o‘rni tahlil qilinadi. Shuningdek, jadid maktablarida o‘quvchilarga singdirilgan ma’naviy-axloqiy fazilatlar, milliy qadriyatlar va vatanparvarlik g‘oyalarining ahamiyati yoritiladi.

Kalit so‘zlar: jadidchilik, jadid maktablari, axloqiy tarbiya, ma’rifat, ma’naviyat, odob-axloq, vatanparvarlik, tarbiya.

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Turkistonda yuzaga kelgan jadidchilik harakati milliy uyg‘onish va ma’rifatparvarlik harakati sifatida tarixda muhim o‘rin egallaydi. Jadidlar xalqni jaholat va qoloqlikdan chiqarishning asosiy yo‘li sifatida ilm-ma’rifat va zamonaviy ta’limni ko‘rdilar. Shu maqsadda ular tomonidan yangi usuldagi jadid maktablari tashkil etildi. Ushbu maktablarda nafaqat dunyoviy fanlar o‘qitilgan, balki yosh avlodni ma’naviy barkamol inson etib tarbiyalashga ham katta e’tibor qaratilgan.

Jadid maktablarida axloqiy tarbiya ta’limning muhim tarkibiy qismi hisoblangan. Jadid ma’rifatparvarlari yoshlarning bilimli bo‘lishi bilan bir qatorda odobli, halol, vatanparvar va ma’naviy yetuk inson bo‘lib voyaga yetishini jamiyat taraqqiyotining asosiy omili deb bilganlar. Shu sababli maktablarda axloqiy tarbiya darslari, pand-nasihatlar, tarbiyaviy suhbatlar va badiiy asarlar orqali amalga oshirilgan.

Abdulla Avloniy jadid pedagogikasining yirik namoyandalaridan biri bo‘lib, uning “Turkiy guliston yoxud axloq” asari yoshlar tarbiyasida muhim manba

hisoblanadi. Avloniy tarbiyani “yo hayot, yo mamot, yo najot, yo halokat masalasi” deb ta’riflaydi. U inson kamolotida yaxshi xulq, ilm, sabr, mehnatsevarlik, vatan muhabbati kabi fazilatlarni eng muhim mezon sifatida ko‘rsatadi. Avloniy fikricha, tarbiya avvalo oilada boshlanib, maktab orqali mukammallashadi.

Mahmudxo‘ja Behbudiy ham yoshlarni zamonaviy ilm olishga, millat ravnaqi uchun xizmat qilishga undagan. U maktab va madrasalardagi eski ta’lim usullarini tanqid qilib, yangi pedagogik metodlarni joriy etishga harakat qilgan. Behbudiy o‘z maqolalarida yoshlarni halollik, mehnatsevarlik, ilmga intilish va milliy birlik ruhida tarbiyalash zarurligini ta’kidlaydi.

Shuningdek, Munavvarqori Abdurashidxonov jadid maktablarida intizom, axloq va ma’naviy tarbiyaga alohida e’tibor bergan. U yoshlarning dunyoqarashini kengaytirish, ularda mustaqil fikrlash va Vatanga muhabbat tuyg‘ularini shakllantirishni asosiy maqsad deb bilgan.

Jadid maktablarida o‘quvchilarga rostgo‘ylik, poklik, kattalarga hurmat, kichiklarga izzat, insonparvarlik va mehnatsevarlik kabi fazilatlar singdirilgan. Dars jarayonlarida she’rlar, hikoyalar, sahna ko‘rinishlari va savol-javob usullaridan foydalanilgan. Bu esa o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatini oshirish bilan birga, ularning axloqiy dunyoqarashini ham shakllantirgan.

Jadidlar ta’lim orqali millat taraqqiyotiga erishishni maqsad qilganlar. Ular yoshlarni faqat diniy bilimlar bilan cheklab qo‘ymasdan, geografiya, tarix, matematika, tabiiy fanlar kabi dunyoviy bilimlarni ham o‘qitganlar. Bu esa yoshlarning zamonaviy tafakkur egasi bo‘lib yetishishiga xizmat qilgan.

Bugungi kunda ham jadidlarning axloqiy tarbiya haqidagi qarashlari o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan. Yangi O‘zbekiston sharoitida yoshlarni ma’naviy barkamol, vatanparvar va mustaqil fikrlaydigan inson etib tarbiyalashda jadid pedagogik merosidan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Jadid

maktablari tajribasi zamonaviy ta’lim tizimini takomillashtirishda muhim tarixiy manba bo‘lib xizmat qiladi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, jadid maktablarida axloqiy tarbiya yosh avlod kamolotining asosiy omillaridan biri sifatida qaralgan. Jadid ma’rifatparvarlari ilm-ma’rifat bilan bir qatorda odob-axloq, ma’naviyat va vatanparvarlikni ham ta’limning muhim yo‘nalishi deb hisoblaganlar. Ularning pedagogik qarashlari bugungi kunda ham yoshlar tarbiyasida muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdulla Avloniy. *Turkiy guliston yoxud axloq*. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992. – 160 b.
2. Mahmudxo‘ja Behbudiy. *Tanlangan asarlar*. – Toshkent: Ma’naviyat, 1999. – 240 b.
3. Munavvarqori Abdurashidxonov. *Tanlangan asarlar*. – Toshkent: Sharq, 2003. – 208 b.
4. Qosimov B. *Milliy uyg‘onish: jasorat, ma’rifat, fidoyilik*. – Toshkent: Ma’naviyat, 2002. – 400 b.
5. Karimov N. *Jadidchilik va ma’rifatparvarlik harakati*. – Toshkent: Universitet, 2008. – 256 b.